

ὁ ρόλος τῆς γεωργίας εἰς τὴν περιφερειακὴν ἀνάπτυξιν

τοῦ

Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου

*Διδάκτορος Πανεπιστημίου Ὁξφόρδης
Ἐπιστημονικοῦ Συνεργάτου
τοῦ ΕΚΚΕ*

Τὰ πρῶτα μέτρα διὰ τὴν διαφορετικὴν μεταχείρισιν τῶν περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεώς των, ἐλήφθησαν πρὸ δύο περίπου δεκαετιῶν. Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἔτη τὰ μέτρα αὐτὰ ἐσυστηματοποιούντο βαθμιαίως, μολοντί μέχρι σήμερον δὲν ἔχει ἐφαρμοσθῆ πολιτικὴ περιφερειακῆς ἀναπτύξεως.

Αἱ πλέον πρόσφατοι βελτιώσεις ἀνεφέροντο εἰς τὴν διάκρισιν ζωνῶν ἀναπτύξεως καὶ εἰς τὴν καθιέρωσιν κινήτρων προσελκύσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ τουρισμοῦ εἰς τὰς ἐν λόγω ζώνας. Τὰ κίνητρα αὐτὰ ὠρίσθησαν εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὴν δυνατότητα προσελκύσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ τουρισμοῦ ὑπὸ τῶν ἐν λόγω ζωνῶν.

Οἱ ἐπὶ μέρους ὁμοιομοιότητες τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἀλληλεξαρτῶνται εἰς σημαντικὸν βαθμὸν. Ἐνεκα τούτου, αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν προώθησιν τῆς περιφερειακῆς ἀναπτύξεως θὰ εἶναι πλέον ἀποτελεσματικαὶ ἐὰν τὰ θεσπιζόμενα κίνητρα εἶναι σύνθετα, ἤτοι ἐὰν καλύπτουν τοὺς βασικοὺς τοῦλάχιστον τομεῖς τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν διαμερισμάτων.

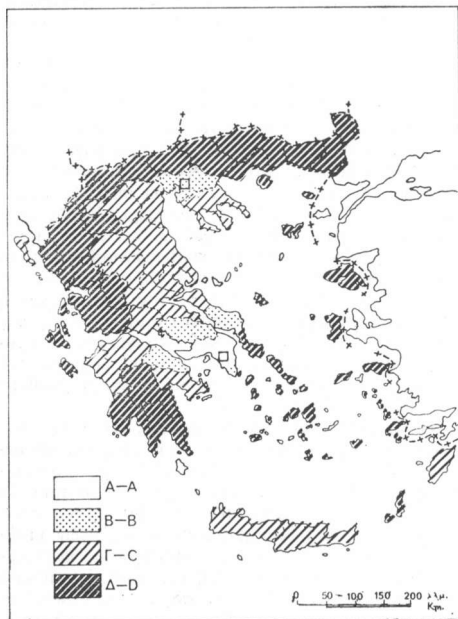
Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον ἐξετάζεται μόνον μικρὸν μέρος τοῦ σημαντικοῦ τούτου θέματος, ἤτοι ἡ ἀπουσία ἐκ τῶν θεσπισθέντων μέτρων περιφερειακῆς ἀναπτύξεως κινήτρων διὰ τὸν γεωργικὸν τομεῖα, τὰ ὁποῖα νὰ διαφοροποιῶνται κατὰ περιφέρειαν. Ἡ σημασία τῆς ἀπουσίας τοιούτων κινήτρων καθίσταται οὐσιώδης ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ γεωργικὸς τομεὺς εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας ζώνας.

α) βιομηχανία καὶ τουρισμὸς

Ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ προσελκύσεως βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων, οἱ 52 νομοὶ τῆς χώρας κατατάσσονται εἰς ζώνας (χάρται 1 καὶ 2). Αἱ ζῶναι αὐταὶ δίδουν εἰκόνα ἐκπληκτικῶς ὁμοιάζουσαν πρὸς τὸ ἀπλοποιημένον σχέδιον ὁμοκέντρων κύκλων τοῦ Von Thünen. Ἐλαφρὰ παρέκκλισις ἐκ τῆς τυπικῆς περιπτώσεως παρουσιάζεται λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται δημιουργοῦσα ἰδίως ὁμοκέντρους ζώνας. Ἡ εἰκὼν αὐτὴ δεικνύει ὅτι τὰ ληφθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν μέτρα δὲν ἐπηρέασαν τὴν προτίμησιν τῶν βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων δι' ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Πρωτεύουσαν ἢ περὶ αὐτῆς.

Ἄνευ οἰωνδῆποτε κινήτρων, αἱ βιομηχανικαὶ δραστηριότητες ἐγκαθίστανται εἰς τὰς περιμετρικὰς ζώνας εἴτε διότι αἱ ζῶναι αὐταὶ παράγουν βιομηχανικὰς πρώτας ὕλας εἴτε διότι ὑπάρχει εἰς αὐτὰς προσφορὰ ἐργασίας εἰς χαμηλὸν κόστος. Εἰς τὴν πρῶτην περίπτωσιν συμφέρει εἰς τὴν βιομηχανικὴν μονάδα νὰ ἐγκατασταθῆ εἰς τὸν τόπον παραγωγῆς τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅταν ἐκ μεγάλου ὄγκου πρώτων ὑλῶν παράγεται μικρὸς ὄγκος τελικοῦ προϊόντος, ὅποτε

ΧΑΡΤΗΣ 1. Περιοχαὶ κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν

ΧΑΡΤΗΣ 2. Περιοχαὶ κινήτρων διὰ τὸν τουρισμὸν

ἐπιτυγχάνονται οἰκονομίαι εἰς τὰς δαπάνας μεταφορᾶς. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, χωροταξικῶς ἀδέσμευτοι βιομηχανίαί θὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς περιμετρικὴν ζώνην ἐὰν ἡ ἐπιτυγχανομένη οἰκονομία εἰς τὰς δαπάνας ἐργασίας ὑπερκαλύπτῃ τὰς τυχόν ἠδύνημας δαπάνας μεταφορᾶς καὶ τὰς λοιπὰς δαπάνας τὰς ὁποίας συνεπάγεται ἡ ἀπόστασις ἐκ τῆς ἀγορᾶς. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἐὰν τὰ συγκριτικὰ αὐτὰ πλεονεκτήματα παρουσιάζωνται καὶ εἰς περιοχὰς πλησιεστέρας πρὸς τὴν ἀγοράν, οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ ἐπιλέγῃ ἡ βιομηχανία πλέον ἀπομεμακρυσμένης περιοχᾶς.

Στόχος τῶν ἐκάστοτε θεσπιζομένων κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν εἶναι ἡ ἐξουδετέρωσις ἢ ἀκόμη ἡ ἀντιστροφή τῆς παρατηρουμένης τάσεως ἐγκαταστάσεως τῶν μονάδων τῆς περὶ τὴν Πρωτεύουσαν. Ἡ τάσις αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ζῆ τὸ 30% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ ἐκεῖ παράγεται τὸ 50% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος. Οὐδέμια συνεπὲς ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῶν τελικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων θὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν μεγάλην καὶ συγκριτικῶς ἐνημεροῦσαν αὐτὴν ἀγο-

ράν. Ὅσον συνεπὲς μεγαλύτερα εἶναι ἡ ἀπόστασις τῆς περιοχῆς ἐγκαταστάσεως ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, τόσον τὸ μεταφορικὸν κόστος εἶναι ὑψηλότερον. Δυσχέρειαί ὁμοῦ ἄλλης φύσεως ἀντιμετωπίζονται ὡσαύτως μετὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὅπως εἰς τὴν ἐξεύρεσιν ἐιδικευμένου προσωπικοῦ. Τὸ εἰς Ἀθήνας ἐγκατεστημένον ἐιδικευμένον προσωπικὸν δυσχερῶς θὰ πεισθῇ νὰ μετακινήθῃ εἰς μεγάλας ἀποστάσεις, διότι ἡ διαμονὴ εἰς τὰς Ἀθήνας συνδέεται μετὰ ἀριθμὸν μὴ οἰκονομικῆς φύσεως ὠφελημάτων.

Συνεπεία τῶν κινήτρων, ὀρισμέναί χωροταξικῶς ἀδέσμευτοι βιομηχανίαί, διὰ τὰ προϊόντα τῶν ὁποίων τὸ ἠδύνημα κόστος (λόγῳ τοῦ ὑψηλότερου μεταφορικοῦ κόστους καὶ τῶν ἠδύνηματων ἀποδοχῶν τοῦ ἐιδικευμένου προσωπικοῦ) ὑπερκαλύπτεται ὑπὸ τῶν κινήτρων καὶ τῶν ὠιδῶν ἑτέρον ὠφελημάτων (π.χ. χαμηλότερον ἡμερομισθίων ἐπιτοπίας ἐξευρισκομένης ἐργασίας), θὰ ἀποκλίνουν πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν ζωνῶν Γ καὶ Δ δι' ἐγκατάστασιν. Ἐὰν δὲ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ πρόσθετα κίνητρα πρὸς ἐγκατάστασιν ἐντὸς τῶν ὀρισθειῶν πλησίον τῶν ἐπαρχιακῶν ἀστικῶν κέντρων βιομηχανικῶν πε-

ριοχῶν, εἶναι δυνατόν νά ἀναμένεται ὅτι, ἐφ' ὅσον αἱ βιομηχανικαί περιοχαί ἐτοιμασθοῦν ἐντὸς συντόμου χρόνου νά δεχθοῦν βιομηχανικάς ἐγκαταστάσεις, θά σχηματισθοῦν οἱ πρῶτοι ἐπαρχιακοὶ βιομηχανικοὶ πυρῆνες. Διὰ τὰς τουριστικάς δραστηριότητας, ἡ διασπορά τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται εἰς σημαντικὸν βαθμὸν ἐκ τῶν φυσικῶν πόρων καὶ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, ὑπάρχουν ἐπίσης ἀρκεταὶ δυνατότητες.

β) ὁ γεωργικὸς τομεὺς

Ὁ ρόλος τῆς γεωργίας εἰς τὴν προσπάθειαν ὀρθολογικῆς κατανομῆς τῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸν χρόνον πρέπει νά μελετηθῆ μετὰ προσοχῆς καὶ νά ἐξετασθῆ ὑπὸ δύο ἀπόψεως. Ἡ ὀρθολογικὴ κατανομὴ εἶναι δυνατόν νά νοηθῆ ἐντὸς τοῦ τομέως. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ γεωργικὸς τομεὺς ἐξετάζεται αὐτοτελῶς, ἡ δὲ κατανομὴ τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων εἰς τὸν χρόνον ἀκολουθεῖ τὰ συγκριτικὰ πλεονεκτήματα ὡς συνάγονται ἐκ τῆς διαθέσιμου ἐκτάσεως, τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος, τοῦ μεταφορικοῦ κόστους, κτλ. Ἡ ὀρθολογικότης εἰς τὴν κατανομὴν τῶν δραστηριοτήτων διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁδηγεῖ εἰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἄριστον ἀξιοποίησιν τῶν γεωργικῶν πόρων τοῦ ἔθνικοῦ χώρου. Ἐκαστον τμήμα τοῦ ἔθνικοῦ χώρου ἀποδίδεται εἰς τὴν προσφορωτέραν δι' αὐτὸ γεωργικὴν χρῆσιν. Ὡς εἶναι ὁμως ἐπόμενον, τὸ σύστημα τοῦτο τὸ ὀρθολογισμὸν δυνατόν νά καταλήξῃ εἰς ἀποτελεσματὴ μὴ ἐπιθυμῶν. Εἶναι π.χ. δυνατόν νά ὑποδείξῃ τὴν ἐγκατάλειψιν περιοχῶν αἱ ὁποῖαι, ὡς γεωργικαί, εἶναι κατώτεροι τοῦ ὄριακοῦ, ἐνῶ προέχει ἡ διατήρησις καὶ ἀνάπτυξις τῶν πρὸς ἐξυπηρέτησιν εὐρύτερων ἔθνικῶν, κοινωνικῶν ἢ οἰκονομικῶν συμφερόντων.

Ἐάν ληφθῆ ὁ χώρος ὡς πρωταρχικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν ὀρθολογικὴν κατανομὴν τῆς ἀναπτύξεως, τότε ἡ σημασία τοῦ τομέως καὶ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ κατανομῆς τῶν δραστηριοτήτων καθίσταται δευτερεύουσα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐξετάζεται πλεὺν ἢ ἀνταγωνιστικῆς θέσεως ἐκάστου τομέως πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐντὸς τοῦ περιωρισμένου χώρου μίᾶς περιφερείας, π.χ. ἐνὸς διαμερισμάτος, ἀφοῦ πρῶτον ὀρισθοῦν οἱ βασικοὶ στόχοι ἐξισορροπήσεως εἰσοδήματος, εὐκαιρῶν ἀπισχολήσεως, κτλ. Εἰς τὸ περιωρισμένον τοῦτο πλαίσιον, εἰς τομεὺς, π.χ. ὁ γεωργικὸς, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐλάχιστα ἀνταγωνιστικός, συγκρινόμενος μετὰ τοὺς ἀντιστοιχοὺς τομεῖς τῶν ἄλλων διαμερισμάτων, δυνατόν νά ἀποτελῇ τὸν πλεόν ἀνταγωνιστικὸν τομέα, ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς τομεῖς τοῦ ἰδίου διαμερισμάτος, π.χ. τὴν βιομηχανίαν ἢ τὸν τουρισμὸν, κτλ. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ὁ γεωργικὸς τομεὺς θά ἀποτελῇ καὶ τὸν ἐνδεδειγμένον πρὸς ἀνάπτυξιν. Ἐφ' ὅσον τοῦτο συμβαίνει, ἡ ἀνάγκη καθιερώσεως περιφερειακῶς διαφοροποιημένου κινήτρου διὰ τὴν

γεωργίαν καθίσταται προφανῆς, τὰ δὲ κίνητρα γεμικῆς ἰσχύος διὰ τὸν γεωργικὸν τομέα ἀντιστρατεύονται ἐν γένει τὴν προσπάθειαν περιφερειακῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ τῆς συγκρούσεως μεταξὺ στόχων διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῆς προσφότου ἐμπειρίας. Εἰδικώτερον, τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν κινήτρων αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς χοιρέου κρέατος ἀποτελοῦν εὐλόγωτον παράδειγμα. Ἐν προκειμένῳ, τὰ ὄντως γενναϊόδωρα κίνητρα ἴσχυσαν ὁμοιομόρφως διὰ τὸ σύνολον τῆς χώρας. Δὲν πρέπει συνεπῶς νά ἐκπλήσῃ τὸ γεγονός ὅτι αἱ περισσότερα ἐκ τῶν ἰδρυθεισῶν συστηματικῶν μονάδων ἐγκατεστάθησαν ἔξω τῶν ζωνῶν Γ καὶ Δ, καὶ κυρίως πλησίον τῆς κυρίας ἀγορᾶς τῶν θελικῶν τῶν προϊόντων. Κατὰ τὴν περιόδον δηλαδὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐπιχειρεῖται ἡ προσθήκη βιομηχανικῶν δραστηριοτήτων εἰς τὰς κυρίας ἀγορὰς τῶν θελικῶν, καθαυτὸ γεωργικαὶ δραστηριότητες ἐγκαταλείπουν, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τοῦ Κράτους, τὰς ζώνας αὐτὰς διὰ νά ἐγκατασταθοῦν πλησίον τοῦ κέντρου.

Ἡ ἐξήγησις δὲν εἶναι δύσκολος. Ἡ σύγχρονος χοιροτροφικὴ ἐκμετάλλευσις δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν βιομηχανικῶν μονάδων. Ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογὴν τῆς θέσεως ἐγκαταστάσεως κατατάσσεται μᾶλλον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κατευθυνόμενων πρὸς τὰς πρῶτας ὕλας βιομηχανιῶν. Μεταξὺ τῶν κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χοιροτροφίας περιλαμβάνεται καὶ ἡ χορηγίσις κτηνοτροφῶν εἰς ἐιδικῶς μειωμένην τιμῇ. Αἱ ἐν λόγῳ κτηνοτροφικαὶ διατίθενται ὑπὸ τῶν ἀποθηκευτικῶν κέντρων σιτηρῶν, τοῦ μεταφορικοῦ κόστους ἐπιβαρύνοντες τὸν ἀγοραστήν. Τὰ σημεία συγκεντρώσεως σιτηρῶν εἶναι δυνατόν συνεπῶς νά θεωρηθοῦν ὡς πηγὴ πρῶτων ὑλῶν. Δοθέντος ὅτι τὰ κύρια σημεία συγκεντρώσεως εὐρίσκονται ἐντὸς ἡ τῆς πλησίον τῶν περιοχῶν παραγωγῆς ἢ εἰσαγωγῆς σιτηρῶν, αἱ ὁποῖαι κυρίως εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἄξονος Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης, συνάγεται ὅτι οἱ φορεῖς τῶν μεγάλων συγχρόνων χοιροτροφικῶν ἐκμεταλλεύσεων εἰς τὴν πλειονότητά τῶν ἔχουν ὀρθολογικῶς ἐπιλέξει τὸν ἐγκαταστάσασιν τὴν περιοχὴν αὐτὴν (χάρτης 3). Τοῦτο ὁμως εἶναι ἀντιθετὸν πρὸς ὅλας τὰς προσπάθειαις διαδόσεως τῆς ἀναπτύξεως πρὸς τὰς ἄλλας περιοχὰς καθόσον ἡ αὐτὴ περιοχὴ, ἐπὶ τοῦ ἄξονος, προσελκίζει ὡσούτως τὰς ἄλλας δραστηριότητας (βιομηχανίαν, τουρισμὸν, κτλ.).

Διὰ κινήτρων ἰσχυρότων ὁμοιομόρφως δι' ὅλην τὴν χώραν, περιοχαί αἱ ὁποῖαι παραδοσιακῶς πλεονεκτοῦν, εἰς κάποιον βαθμὸν, εἰς τὴν παραγωγὴν ζωικῶν προϊόντων, καθίστανται ὀλιγώτερον ἐλκυστικαὶ διὰ τὰς δραστηριότητας αὐτὰς λόγῳ τῆς ἀποστάσεώς τῶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς. Τοιαῦτα εἶναι αἱ κυρίως ἀγροτικαὶ περιφέρειαι, Θράκη καὶ Ἥπειρος. Ἡ Θράκη παράγει σημαντικὴν ποσότητα σιτηρῶν, ἀλλ' ἡ ἀπόστασις τῆς ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἰδίως ἐξ Ἀθηνῶν, μειώνει τὴν ἀνταγωνιστικότητα

ΧΑΡΤΗΣ 3. Σύγχρονοι χοιροτροφικαὶ μονάδες (1973)

• 500 χοιρομητέρες.
Πηγή: Α.Τ.Ε.

τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων τῆς, διότι παρόμοιαι ἐκμεταλλεύσεις πλησίον τῶν ἀγορῶν αὐτῶν ἐπιτυγχάνουν τὸ αὐτὸ κόστος παραγωγῆς καὶ ἐπιβαρύνονται μὲ χαμηλότερον μεταφορικὸν κόστος. Ἡ ἤπειρος εὐρίσκεται εἰς περισσότερον μειονεκτικὴν θέσιν, διότι πλὴν τῆς ἀποστάσεως ἔχει ἀνάγκην εἰσαγωγῆς μέρους τῶν ἀναγκῶν τῆς εἰς κτηνοτροφίας.

Συνάγεται συνεπῶς ὅτι, ἀνευ περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως τῶν κινήτρων διὰ τὴν γεωργίαν—ἐνῶ ἔχουν διαφοροποιηθῆ περιφερειακῶς τὰ κίνητρα διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμὸν—, δαπανῶνται ἔθνικοι πόροι πρὸς μὴ ἐνδεδειγμένην ἀντικατάστασιν τοῦ παραδοσιακοῦ καὶ μᾶλλον βιωσίμου γεωργικοῦ τομέως τῶν γεωργικῶν διαμερισμάτων, ὑπὸ ἰσχυρῶς ἐπιδοτούμενων βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐν τούτοις εἶναι ἀμφιβόλου βιωσιμότητος.

Ἐτέρα χαρακτηριστικὴ περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν κίνητρα ἀναπτύξεως τοῦ γεωργικοῦ τομέως, στερούμενα περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως, συντείνουν εἰς τὴν διατήρησιν ἢ καὶ τὴν διεύρυσιν τῶν περιφερειακῶν ἀνισοτήτων, εἶναι ἡ προώθησις τοῦ

θεσμοῦ τῶν ὁμαδικῶν ἐκμεταλλεύσεων. Διὰ ποικίλους λόγους, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαριθμησις δὲν θὰ ἐπιχειρηθῆ, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται ἡ γεωμορφολογία καὶ ἡ ἐπιχειρηματικότης τῶν παραγωγῶν, αἱ ἱδρυθεῖσαι ὁμαδικαὶ ἐκμεταλλεύσεις συγκλίνουν κατὰ ἓν σημαντικὸν ποσοστὸν πρὸς τὸν ἄξονα Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης (χάρτης 4). Ἡ βραχεῖα διάρκεια ἰσχύος τῶν κινήτρων δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπαρκῆς διὰ τοὺς πλεόν συντηρητικοὺς, λόγῳ τῆς περιορισμένης τῶν οἰκονομικῆς εὐελξίσεως, παραγωγῶν τῶν προβληματικῶν περιοχῶν ὥστε νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν νέον θεσμόν, ὁπότε καὶ πάλιν τὰ σημαντικὰ κεφάλαια τὰ ὁποῖα διετέθησαν ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῶν σχετικῶς ἀνεπτυγμένων περιοχῶν.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, εἶναι δυνατόν γενικῶς νὰ λεχθῆ ὅτι κατὰ τὴν θέσπισιν κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἡ γεωργία πρέπει νὰ τυχάνῃ τῆς αὐτῆς μὲ τοὺς ἄλλους τομεῖς μεταχειρίσεως καὶ ὅτι, ἐὰν τὰ κίνητρα διὰ τὴν γεωργίαν δὲν εἶναι περιφερειακῶς διαφοροποιημένα, οἱ στόχοι περιφερειακῆς ἀναπτύ-

ΧΑΡΤΗΣ 4. Ὅμαδικαὶ γεωργικαὶ ἐκμεταλλεύσεις ἐγκριθεῖσαι μέχρι Δεκ. 1973

Πηγή: Ὑπουργεῖον Γεωργίας.

ξωος καὶ ἀναπτύξεως τομέων δυνατὸν νὰ ἀνταγω-
νίζονται ἰσχυρῶς ἀλλήλους.

γ) ἡ ἐπίδρασις τῶν κινήτρων

Ἄς γίνη δεκτὸν ὅτι τὰ θεοπισθέντα κίνητρα διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμὸν θὰ προσελκύ-
σουν τοιαύτας δραστηριότητας εἰς τὰς προβλημα-
τικὰς ζώνας. Τὸ ἐρώτημα τότε εἶναι: Θὰ εἶναι ἡ ἐπί-
δρασις τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν σταθερὰ καί,
κυρίως, ἐπαρκὴς διὰ τὴν μείωσιν τῶν περιφερειακῶν
διαφορῶν ὡς πρὸς τὸ εἰσόδημα καὶ τὰς εὐκαιρίας
ἀπασχολήσεως; Μὲ ἄλλας λέξεις, θὰ εἶναι εἰς θέσιν
οἱ ὑποστηριζόμενοι τομεῖς νὰ συμβάλουν ἐπαρκῶς
εἰς τὴν συγκράτησιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς περιοχὰς
αὐτὰς ἀνεῦ ἀντιστοιχῶς διαφοροποιημένων κινήτρων
διὰ τὴν γεωργίαν; Ἡ ἀπάντησις εἶναι μᾶλλον ἀρνη-
τικὴ διὰ πολλοὺς λόγους, σπουδαιότεροι τῶν ὁποίων
θεωροῦνται:

α) Ἡ φύσις τῶν κινήτρων. Εἶναι χαρακτηριστικὸν
ὅτι τὰ κίνητρα ἀναφέρονται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς
εἰς τὸ κεφάλαιον καὶ οὐδὲν εἰς τὴν δημιουργίαν εὐ-
καιριῶν ἀπασχολήσεως. Αἱ βιομηχαναὶ ἐντάσεως
κεφαλαίου συνεπῶς ὀφελοῦνται περισσότερο ἐκ
τοιοῦτων κινήτρων καὶ λογικῶς θὰ πρέπει νὰ ἀναμέ-
νεται ὅτι αὐταὶ θὰ ἐπιδιώξουν νὰ ἐπωφεληθοῦν,
ἐγκαθιστάμεναι εἰς τὰς ζώνας κινήτρων.

β) Αἱ πολλαπλασιαστικαὶ ἐπιπτώσεις εἰς τοὺς εἰσο-
δήμασι καὶ τῆς ἀπασχολήσεως ἐκ τῶν βιομηχανιῶν
ἐντάσεως κεφαλαίου, καὶ ἐιδικότερον τῶν εἰσαγω-
γῶν πρώτας ὕλας εἰς τὸ διαμέρισμα ἐγκαταστάσε-
ων, δὲν εἶναι σημαντικά, ἐνῶ εἶναι σχεδὸν βέβαιον
ὅτι τὰ κέρδη τῶν συγκεντρώνονται εἰς τὰς μεγάλας
πόλεις ἢ εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

γ) Αἱ τουριστικὰ δραστηριότητες, αἱ ὁποῖαι
προβλέπεται νὰ ἀναπτυχθοῦν εἰς τὰς προβληματικὰς
ζώνας, δὲν ἐγγυῶνται συνεχῆ ἀπασχόλησιν, διότι
ἀναποφεύκτως θὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἔντονον
ἐποχικότητα. Θὰ παρῶσθι συνεπῶς ἀνάγκη ἐξευρέ-
σεως συμπληρωματικῆς ἀπασχολήσεως διὰ τοὺς
ἀπασχολομένους εἰς τὸν τουρισμὸν. Τοιαύτην ἀπα-
σχόλησιν δύναται νὰ προσφέρῃ οὐδιστικῶς μό-
νον ἡ γεωργία, διότι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώ-
σεων τὰ ὑφιστάμενα εἰς τὴν περιοχὴν ἄστικα κέν-
τρα εἶναι μικροῦ μεγέθους καὶ δὲν παρέχουν εὐκαι-
ρίας συμπληρωματικῆς ἀπασχολήσεως.

Ἡ καθιέρωσις κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς
γεωργίας, διαφοροποιημένων κατὰ περιφέρειας ἢ
ζώνας, θὰ ἦρ ὀρισμένης ἀπὸ τὰς ἀναφερθείσας ἄ-
δυναμίας τῶν θεοπισθέντων κινήτρων διὰ τὴν βιο-
μηχανίαν καὶ τὸν τουρισμὸν. Δι' αὐτῶν θὰ πρέπει νὰ
ἐπιδιωχθῆ ἡ ἀξιοποίησις τῶν συγκριτικῶν πλεονε-
κτημάτων τῶν ἐπὶ μέρους περιοχῶν, ὡς π.χ. διὰ προ-
ωθήσεως τῆς βοοτροφίας καὶ χοιροτροφίας εἰς τὴν
Θράκην, τῆς αἰγοπροβατοτροφίας εἰς τὴν Ἠπει-
ρον, κτλ. Ὅμως, ἡ ἐντοὺς τῶν ζωνῶν ἢ διαμερισμάτων
ἀναζητήσις τῶν συγκριτικῶς πλεονεκτούντων κλά-

δων ἀγροτικῆς παραγωγῆς, ἐνέργεια ἀπολύτως ἀπα-
ραίτητος δι' ὀρθολογικὴν ἀνάπτυξιν, προσκρούει
εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ γνῶσιν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ
γεωργικοῦ τομέως. Ὁρισμένοι ἐμπειρικοὶ δεῖκται
θὰ ἦσαν βεβαίως ἀνεκτοὶ βραχυχρονίως, διὰ νὰ στη-
ριχθῆ ἐπ' αὐτῶν ἡ διαφοροποίησις τῶν κινήτρων.
Διὰ μακροχρόνιον ὅμως καὶ συνεπῆ ἀντιμετώπισιν
τῶν θεμάτων ἀναπτύξεως τῶν προβληματικῶν πε-
ριοχῶν, εἶναι ἀναγκαῖα ἡ μελέτη τῶν οικονομικῶν
καὶ τεχνικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ γεωργικοῦ το-
μέως, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ βασισθῆ ὁ προγραμματισμός.
Ἐπειδὴ δὲ ἀναμένεται ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ γίνῃ ἀν-
τιληπτὴ ἡ ζωτικὴ σημασία τοῦ γεωργικοῦ τομέως
εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἑλληνικῶν προβληματικῶν
περιοχῶν, ἀναφέρονται, εἰς ὅτι ἀκολουθεῖ, ὀριμέ-
να ἐκ τῶν πλέον ἁπτῶν ὀργανωτικῶν προβλημάτων
τοῦ τομέως, τὰ ὁποῖα παρεμποδίζουν τὴν ἐκδήλω-
σιν τοῦ δυναμικοῦ του.

δ) ἡ ὀργάνωσις τοῦ γεωργικοῦ τομέως

Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύ-
σεων, ἡ διασπορά των καὶ ἡ συνήθης ἀδυναμία
τῶν παραγωγῶν νὰ σχεδιάσουν τὴν παραγωγήν των,
ἀπαιτοῦν τὴν ὑπαρξίαν εὐρέως δικτύου τεχνικῆς βοή-
θειας καὶ ἐνημερώσεως. Τὸ δίκτυον τοῦτο πρέπει
νὰ ἀποτελῆ τὸ μέσον συντονισμοῦ ὅλης τῆς πυρα-
μίδος τῶν ἀπασχολομένων εἰς τὸν γεωργικὸν το-
μέα. Μέχρι σήμερον, πλην τῶν σημαντικῶν ποσοτι-
κῶν καὶ ποιοτικῶν ἑλλείψεων αἱ ὁποῖαι παρατηροῦν-
ται εἰς τὰ στρώματα τῆς πυραμίδος, ὑπάρχει καὶ ση-
μαντικὸν κενὸν εἰς τὴν ἐπικουριῶν καὶ τὴν συνερ-
γασίαν των. Ἡ ταχέα καὶ συστηματικὴ διοχέτευσις
γνώσεων καὶ πληροφοριῶν, μεταξὺ παραγωγῶν καὶ
ἀνωτάτων στελεχῶν λήψεως ἀποφάσεων καὶ σχεδι-
ασμοῦ, χωλαίνει καὶ εἰς τὰς δύο κατευθύνσεις, ἐνῶ
ἡ ἀνάγκη δι' ἔν ἐπικουρικῶν ὄργανων μελέτης τῶν
ὀργανωτικῶν καὶ οικονομικῶν προβλημάτων τοῦ
γεωργικοῦ τομέως καλύπτεται ἐκίστοσε ἐκ τῶν ἐν-
όντων. Δὲν εἶναι συνεπῶς περιέργον ὅτι ἡ ἀκολου-
θουμένη ἐπὶ τῆς γεωργίας πολιτικὴ ἐμφανίζει συχνὰ
χαρακτηριστικὰ ἀσυνεπείας καὶ ἀταθείας.

Εἰς τὸ μεταβατικὸν στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρί-
σκεται ἡ ἑλληνικὴ γεωργία, αἱ ἐιδικαὶ γνῶσεις ἀπο-
τελοῦν προϋπόθεσιν ἐκσυγχρονισμοῦ. Αἱ πρόοδοι
τῆς τεχνικῆς πρέπει νὰ διαδοθοῦν εἰς πληθυσμὸν
ἰδιαίτερως συντηρητικόν, ὃ δὲ σχεδιασμοῦ τῆς παρα-
γωγῆς πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ τόσον τὴν παραγωγήν
τῶν ἀπαιτούμενων εἰδῶν ὅσον καὶ τὴν αἰξίησιν τῶν
γεωργικῶν εἰσοδημάτων. Συνεπῶς, ἡ ὑπαρξίς ἐπαρ-
κοῦς ἀριθμοῦ ἱκανῶν τεχνικῶν συμβούλων διὰ τὴν
γεωργικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν γεωργικὴν τεχνικήν,
ἀποτελεῖ βραχίονα προϋπόθεσιν προόδου, διότι αὐτοὶ
οἱ τεχνικοὶ σύμβουλοι ἀποτελοῦν καὶ τοὺς συνδε-
τικοὺς κρίκους εἰς τὴν μεταφορὰν γνώσεων καὶ πλη-
ροφοριῶν. Θὰ ἦτο δυνατὸν μάλιστα νὰ ὑποστηριχθῆ
ὅτι ἡ κάλυψις τῶν ἀναγκῶν εἰς τεχνικοὺς συμβούλους

προηγείται τῆς διαθέσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ ὑλικῶν μέσων διὰ τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ γνωμάτευσις τοῦ ἱατροῦ προηγείται τῆς λήψεως φαρμάκων. Ἄλλως δὲν δυνάμεθα τὸν ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐπιδιώκεται ἡ ὀργάνωσις τοῦ τομέως ἐπὶ ἐπιχειρηματικῶν καὶ ἀνταγωνιστικῶν βάσεων.

Ἄνεφέρθη εἰς τὰ προηγηθέντα ὅτι πρέπει νὰ θεσπισθοῦν περιφερειακῶς διαφοροποιημένα κίνητρα διὰ τὴν προώθησιν τῆς γεωργικῆς ἀναπτύξεως τῶν προβληματικῶν ζωνῶν. Ἡ ἴδια ἀνάγκη προκύπτει καὶ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν εἰδικευμένου προσωπικοῦ. Πρέπει μάλιστα νὰ τονισθῇ ὅτι τὰ κίνητρα ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ εἶναι τὸσον κοινωνικοοικονομικὰ ὅσον καὶ ἐπαγγελματικά. Συναφῶς, μία ὁμάς μελέτης τοῦ προβλήματος τῆς παρακινήσεως προσωπικοῦ πρὸς συμμετοχὴν εἰς προγράμματα ἀναπτύξεως προβληματικῶν περιοχῶν, συγκληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ΟΗΕ εἰς Λευκωσίαν τὸ 1973, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πολλὰ εἶδη κινήτρων πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς ἀναλόγους περιπτώσεις, ὅπως ἠδξημένα ἀποδοχαί, ἄδειαι μεγαλύτερας διάρκειας, ἐξασφάλισις συχῶν ἐπιστημονικῶν ἐπαφῶν μὲ ὑπηρεσιακοὺς παράγοντας καὶ στέλεχη ἐρευνητικῶν κέντρων πρὸς προσωπικὴν ἀνταλλαγὴν γνώσεων καὶ πληροφοριῶν, εὐρύτεραι τῶν συνήθων ἀρμοδιότητες καὶ εὐχέρεια εἰς μετακινήσεις, διακριτικὴ μεταχείρισις εἰς τὰς προαγωγάς, ἐξασφάλισις ὑποτροφιῶν, κτλ. Πάντα δὲ ταῦτα διότι εἰς ἀντίθετον περιπτῶσιν τὸσον ἡ ἀριθμητικὴ ὅσον καὶ ἡ ποιοτικὴ κάλυψις τῶν ἀναγκῶν θὰ εἶναι ἀνεπαρκής, μὲ συνέπειαν τὴν καθυστέρησιν ἢ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προγραμμάτων.

Ἄφου ἐξασφαλισθῇ ἡ συμβολὴ προσωπικοῦ εἰδικευμένου εἰς τὰ τεχνικά καὶ ὀργανωτικά θέματα τῆς γεωργίας, ἀπομένει ἡ διεύρυνσις τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων διὰ τῆς συνεργασίας τῶν παραγωγῶν. Λόγῳ τοῦ μικροῦ μεγέθους τῶν ἐλληνικῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, εἶναι βέβαιον ὅτι σημαντικαὶ οἰκονομίαι εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν δι' ὀριζοντίας καὶ κατακόρυφου δλοκληρώσεώς των. Ἡ διαπραγματευτικὴ ἰσχὺς τῶν ἀγροτῶν θὰ ἀυξηθῇ διὰ τῆς συνεργασίας των, ἐνῶ οἱ ἴδιοι διὰ τῆς ἀπὸ κοινῶν ἐπεξεργασίας καὶ ἐμπορίας τῶν προϊόντων των θὰ δυνηθοῦν νὰ βελτιώσουν σημαντικῶς τὰ οἰκονομικὰ των ἀποτελέσματα.

Ἐὸ τρόπος ἀντιμετώπισεως τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν θεμάτων των μέχρι τοῦδε, εἰς ὀλίγους μόνον περιπτώσεις ἔχει προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐλκύσει τὴν ὑποστηρίξιν τῶν ἀγροτῶν. Ὅμως, ὁ ἀνεπτυγμένος συνεργατισμὸς δύναται νὰ συμβάλῃ θετικῶς καὶ πολυπλευρῶς εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀναπτυξιακῶν στόχων. Πλὴν τῆς ἀμέσου συμβολῆς του εἰς τὴν αὐξησιν τῶν ἀπαραδέκτους χαμηλῶν γεωργικῶν ἐισοδημάτων, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ συμβάλῃ ἐμμέσως καὶ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν γενικωτέραν ἀναπτυξιακὴν προσπάθειαν. Τὸ ὁμαδικὸν πνεῦμα εἰς τὴν βάσιν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα διὰ νὰ τελεσφορήσουν αἱ προσπάθειαι τῶν τεχνικῶν συμβούλων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν συλλογικῆς γνώμης καὶ τελικῶς συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐπιχειρουμένας μεταβολάς καὶ διὰ τὴν ἀνάληψιν πρωτοβουλιῶν μὲ εὐρύτερους κοινωνικοοικονομικοὺς στόχους. Ἐὰν τὰ μεμονωμένα ἄτομα, τὰ ὅποια ἔχουν κοινὰ συμφέροντα, δὲν ἐνστερνισθοῦν τὴν ἰδέαν καὶ δὲν συμμετάσχουν εἰς τὴν ὑλοποίησιν τῶν προγραμμάτων ἀναπτύξεως, οἰαιδήποτε προσπάθειαι εἰς ἄλλα ἐπίπεδα οὐδὲν ἀποτέλεσμα θὰ ἀποφέρουν.

ε) σύνοψις καὶ συμπεράσματα

Ἐὰν ὁ συντονισμὸς τῆς τομεακῆς καὶ τῆς περιφερειακῆς ἀναπτύξεως δὲν εἶναι εἰσέτι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ πρακτικοὺς λόγους, ἀντιθέτως εἶναι δυνατόν νὰ ἀυξηθῇ ἡ ἀποτελεσματικότης τῶν κινήτρων περιφερειακῆς ἀναπτύξεως διὰ περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως τῶν κινήτρων γεωργικῆς ἀναπτύξεως καὶ διὰ βελτιώσεως τῶν κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμὸν. Γενικῶς, εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ ὅτι διὰ τὴν ἐπίτευξιν ὀρθολογικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἀνάγκη νὰ τυγχάνουν τῆς αὐτῆς μεταχειρίσεως, ὡς πρὸς τὰ κίνητρα, ὅλοι οἱ τομεῖς τῶν ὑποστηριζομένων ζωνῶν ἢ διαμερισμάτων. Ἄλλως θὰ ἐπικρατῇ τὸ στοιχεῖον τῆς τεχνητῆς προώθησεως ἀκαταλλήλων πιθανῶς τομέων.

Ἡ γεωργία εἶναι, καὶ μᾶλλον ἐνδείκνυται νὰ παραμείνῃ, βασικὸς τομεὺς δραστηριότητος ὄρισμένων περιοχῶν. Διὰ τὴν δυνήθῃ ὁμως νὰ συμβάλῃ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν περιφερειακὴν ἀνάπτυξιν, πρέπει παραλλήλως πρὸς τὴν διαφοροποίησιν τῶν κινήτρων νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ ὀργανωτικά της πρόβλήματα. Τὰ κοινωνικὰ ὀφέλη τὰ ὅποια οὕτω θὰ προκύψουν ὑπερκαλύπτουν τὸ ἀναγκαῖον κοινωνικὸν κόστος.